

KNJIŽEVNA POROČILA

Bratko Kreft: Človek mrtvaških lobanj. Kronika raztrganih duš. Roman. 1929. Založila «Proletarska knjižnica» v Ljubljani. Strani 378.

V pričujočem svojem prvem «romanu», ki je po snovi zajet iz dijaškega življenja, je skušal Kreft izpolniti dvoje: najprej opisati svoj dosedanji mladostni razvoj, hkratu pa obtožiti družbo zaradi njenih napačnih odnošajev do mladine, zlasti zaradi njene brezbržnosti napram notranji vrednosti in sposobnosti vzgojiteljev. Ti dve volji sta bili v njem tako izraziti, da sta ostali slabo strnjeni tudi v romanu, v katerem sta si razdelili gradivo tako, da je avtobiografska volja po večini zasedla središče, satirična in obtožilna pa vso okolino, vse stransko in spremljajoče. In ker sta jedro in širši organizem romana že fabulistično slabo zraščena, ju je ta različnost v tonu razdružila še bolj.

Poglavitna in osrednja zgodba «Človeka mrtvaških lobanj» je tedaj avtobiografska. Kreft skuša v nji pokazati prvo poglavje svojega razvoja. Toda ne razvoja v vsej širini osebnosti. Gre mu marveč predvsem za razvoj njegovega svetovnega nazora. Navzlic številnim digresijam in nepotrebnim zgodbam se da ta proces v romanu dovolj točno razbrati. Nazor pričanja v njegovem junaku nastajati iz napetosti med prebujajočo se spolnostjo in vrojenim instinktom za čistost. Razvije se pod vplivom čtiva in nekaterih slučajnosti v neko tolstojevsko asketično krščanstvo, a končno ob prvem, dokaj tragičnem ljubezenskem izkustvu in srečanju z družabnimi krivicami razpade v popolno neorijentiranost ter se prične rahlo oblikovati v miselnost, ki je koncem knjige ali pa bo v najbilžji bodočnosti zelo sorodna socializmu...

Pri velikem oblikovanju tega romana je Krefta nedvomno vodilo hotenje, poudariti svojo miselnost. Domislek, da boš lahko prepričal druge, če jim poveš, kako si prišel do nekega prepričanja sam, leži na dlani. Toda kakor je ta misel preprosta in povsem razumljiva, je vendarle marsikdaj problematična. Kreftova knjiga je očiten dokaz za to. Bojim se namreč, da bodo malokoga preverili dokazi, ki jih tu opisuje Kreft kot odločilne za svoj razvoj. Njegovo razmišljanje o askezi in grešnosti ali negrešnosti sile je res razglabljanje sedemnajstletnega mladeniča, ki nima ne prirodne etične globine ne dovolj izobrazbe ter pregleda v argumentih za in proti. In končno, ali je človeku, ki si ustvarja svetovni nazor, res izbirati samo med socializmom in tolstojanstvom? Ali ni čisto osebnih, novih poti? Zakaj se Kreftov junak odločuje ravno med tema dvema nazoroma? To je morda avtobiografsko, ni pa umetniško upravičeno, ker ni utemeljeno ne v njegovi osebnosti ne v čem drugem, razen morda v golem slučaju.

Ta opazka nas končno postavlja pred osrednje umetniško vprašanje o tej knjigi: Ali je Leon Vuk sploh oseba? Ali nam je njegova resnična osebnost sploh znana? In kako je njegova narava zvezana z nazoroma, med katerima se giblje njegov razvoj? Vse, kar ta srednješolec dela pred bralčevimi očmi in kar se z njim godi, zadeva samo površino tega človeka, njegova intimna notranjost nam ostane nerazkrita do kraja. Kreft nima instinkta za te sfere človečnosti ne pri njem ne pri katerikoli drugi izmed svojih oseb in niti ne čuti potrebe po njem. Opazoval je svoje in tuje življenje, svoja in tuja dejanja, toda skriti in pravi nagibi in pritajene pogonske sile so mu ostale pri njem samem in pri drugih prikrite. Nikogar, ne samega sebe ne drugih ni čutil do središča. Ustavil se je na površini, pri vnanjostih in najgloblja človeška stvar, ki jo resnično prizna, je misel; ta pa je pri večini ljudi samo vnanjost.

Neprodornost njegovega instinkta je kriva, da je idejam podredil opisovano življenje in da ni mogel ustvariti v vsem obsežnem delu niti ene resnične in žive osebnosti. To so kretajoči se mehanizmi in roman niti v glavnem jedru ni umetnina, marveč dokazovanje neke splošne resnice s slučajnim življenjskim, oziroma miselnim razvojem nekega preprostega in malo izrazito ter malo globoko mislečega individua. Vendar je življenje glavnega junaka podrejeno ideji samo v največjih obrisih. V posameznostih se pisatelju trga z uzde in mu uhaja iz oblasti. Ob takih prilikah se bralec ne more iznebiti vtisa, da je avtor skrbno uporabil vse količkaj «pomembne» zgodbe svoje mladosti in jih malce nekritično in morda celo neskromno pripoveduje kot epizode — romana. In nekako veselo je poslušati, kako na primer njegov «vseuporni» junak s skritim zadoščanjem opisuje svoje srečanje z visoko osebo naše vladarske hiše in kako se ta mrki tolstojanec greje v idilični toploti takih uspehov, kakršen je oni s pahljačo, ki ga je dosegel na plesu privatnih uradnikov...

Kakor je življenje osrednje osebe podrejeno dokazu za edinstveno zveličavnost neke ideje, tako so usode ostalih osebnosti romana prikrojene v «protest in vseupirajoči odpor», da se izrazim z besedami Kreftovega predgovora. Ta protest velja vendarle predvsem družbenemu odnosu in družbeni skrbi za vzgojo mladine. Avtorjeva jeza biča najprej profesorje in vzgojitelje, ki ne razumejo mladine v njenih največjih stiskah, starše, ki so jim v tem enaki, dijaške gospodinje, ki so neredko zvodnice in zapeljivke, in končno politične stranke, ki izkoriščajo revščino doraščajoče mladeži in kupujejo duše z ustanovami in podporami. Ti činitelji so po Kreftu krivi, če je življenje dijaštva tako nelepo in celo strašno. In ker je treba srdito dokazati, da so krivci resnično tam, kjer jih išče Kreft, se mu zdi, da je treba pokazati življenje mladine čim bolj nelepo in grozno. In takega ga tudi kaže.

Poleg glavnega junaka nastopa v romanu sedem ali osem važnejših oseb mladega rodu. Njih življenje je takole: Sonja, njegovo dekle, je bila še mladoletna posiljena; razvije se v prekrasno in nekoliko zagonetno žensko bitje; ob Vukovi platonski ljubezni obupava, deloma zaradi skrivnosti, ki jo zapira v sebi, deloma zaradi asketskega značaja Vukovega nagnjenja. Ravnatelj, ki ji ponuja maturo le za ceno njene časti, se je pripravljena vdati. Toda po srečnem naključju zadene tega zločinskega vzgojitelja pravočasno kap. Ko Sonja končno, komaj razumljivo zakaj, do kraja obupa nad svojo ljubeznijo, se nekoliko pod tlakom prebujajoče se strasti vda pijanemu učitelju in se nato ustrelji. Drugo dekle se zapeljano in prevarano vda neljubljenemu človeku, zanosi z njim in za posledicami splava umrje. Usoda fantov je podobna: prvi, ki je spočetka poet, postane najprej podbevškovec, nato Orjunaš in s tem pijanec in razvratnež. Po trboveljskem umoru in še drugih neprijetnih doživljanjih pobegne v Italijo in se proda fašizmu. Drugega razvaja gospodinja (kar se parkrat primeri tudi Vuku). V njeni oblasti postane brez moči in brez volje in gre po maturi proti prepričanju iz gmotnih razlogov v semenišče. Tretjega zavaja ista gospodinja, toda brez uspeha. Onanist je in umrje za jetiko. Četrty išče v pubertetnih stiskah pomoči pri svojem katehetu, svetohlinskem vlačugarju. Mesto pouka dobi psovanje. Zateče se v javno hišo, kmalu spolno zbolí in zblazni za versko blaznostjo. Peti obupa nad vsem svetom, izgubi vsako vero in se zaradi revščine in iz ogorčenosti nad kupčijo, ki jo skušajo stranke napraviti z njegovo dušo, — utopi.

Vse to je vsekakor strahotno, toda tudi vsekakor mogočno pretirano in neokusno natrpano v ta roman. Še strašnejše je seveda, kadar govori Kreft neposredno o življenju družbe in njenih, dijaštvu najbližjih zastopnikov.

Podlost, ničvrednost, kupljivost in nečistost. V tem debelem polaganju barv se prav tako izraža njegova mladost, kakor pisateljsko neznanje. Pa tudi značaj njegovega čuvstva napram družbi, ki jo sovraži nekako fanatično, nepravilno in banalno nelepo. To je kajpada malo umetniško. Zaradi tega trpi vse delo. Kakor sem že prej mimogrede omenil, ni niti ena izmed teh oseb in niti ena izmed teh usod resnično prepričevalna; to v obe smeri pretirano življenje bo moglo vznemiriti ali ogorčiti samo prav najbolj primitivnega bralca. V vsej knjigi me je živo zadelo samo eno mesto: drugi in usodni Biničin padec. Njena obupna želja smrti, konca, ki se nenadoma dvigne sredi razvnete strasti, sredi neizprosnega ponižanja pred samo seboj, je pretresljiva.

Krivdo za vse te tragedije zvrča Kreft kot samozvani zagovornik teh nesrečnih mladih ljudi na družbo in na vzgojo. Iste težave in iste bridkosti kakor njegova generacija je imela preživeti vsaka pred njo in bo imela vsaka za njo. Tudi isto nerazumevanje pri starših in vzgojiteljih. Toda doslej še ni nobeni prišlo na misel iskati vzroka svojih neuspehov in katastrof v vzgojiteljih. Medvojni in povojni mladini je priznati, da je zrastle v bolj strupenem ozračju nego katerakoli pred njo in da je morda našla manj ljubezni in razumevanja v srcih starejših. Toda za svojo usodo je končno vendarle odgovoren vsakdo sam in znak slabosti in celo majhnega ponosa je, odlagati krivdo za lastno usodo na druge ali na družbo.

Predgovoru je dal Kreft motto iz Dostojevskega, s katerim nekako opravičuje svojo knjigo. Tam stoje besede: taki «zapiski... so potrebni... samo da so odkritosrčni, naj si bodo sicer še tako kaotični in slučajni. V njih se bodo ohranile vsaj nekatere resnične poteze tiste kaotične dobe.» Kdor bo po Kreftovi knjigi sklepal na značilnosti njegove generacije, bo videl v njih poleg prezgodnje prebujenosti še nenavadno toda brezmočno občutljivost, ogromno potrebo po opori, hkratu pa tudi neznatno odporno silo in še manjšo neodvisnost. Večini teh potez pa je dal Kreft izraza le deloma hoté.

V splošnem je knjiga pisana slabo in površno. Tehnika pripovedovanja je nerodna in kaotična; organizacija celote razmajana in nepregledna: ton pripovedovanja plehek, na polemičnih, oziroma satiričnih mestih vulgaren in banalen; miselnost dnevniška; jezik slabši od tega, skoro šolarski. Edina zasluga knjige je v tem, da je prvi obsežni in navzlic kaotičnosti v enoto usmerjeni koncept mlajše pisateljske generacije. Toda njena umetniška in človeška vrednost je ničeva, dokumentarčnost večinoma samo nehotena in proti avtorjevi volji prozorna, idejna pomembnost pa enaka umetniški.

Josip Vidmar.

Slovenski tisk. Mesečnik. Izdaja Zveza faktorjev v Sloveniji. Urednik Miroslav Ambrožič. Tisk Delniške tiskarne v Ljubljani. Leto I. št. 1—9.

Ko je Slovenski tisk pred pičlim letom začel izhajati, mu je urednik v uvodniku začrtal široko in visoko nalogo: namenil ga je «vsem, ki sodelujejo pri tem, da tisk kakršnekoli vrste nastane, vsem, ki prispevajo k razširjevanju tiska, in vsem, ki tisk prejemaajo in uporabljajo»; in tako, da bo list prinašal zgodovino našega tiska, tiskarn in založništev, beležil težnje avtorjev, založnikov, razpečevalcev ter odjemalcev tiska, prinašal članke o tehniki tiska in objavljial strokovno terminologijo in bibliografijo. — In ko leži zdaj skoraj ves prvi letnik pred nami, moramo reči samo, da so urednik in njegovi sodrujniki — urednik Miroslav Ambrožič, ravnatelj Delniške tiskarne, je listu obenem najplodovitejši sodrujnik — lepo opravili dobršen kos zadane naloge.

Najobsežnejši in najbogatejši je pač tiskarsko-tehnični del. Tu je izšla cela vrsta člankov o različnih tehnikah tiska, o korekturah in navodilih za korek-